

УДК 159.923.2:159.9.072.42:37.03

ВПЛИВ МОТИВІВ НА ВИБІР МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Кондратенко В.С., Губа Н.О.

Запорізький національний університет

В статті представлений науково-теоретичний аналіз понять «мотивація» та «професійний вибір» старших школярів. Представлені отриманні данні дослідження зміни сучасних мотивів старшокласників, та їх вплив на вибір майбутньої професії. Було виокремлено нові професійні наміри вступу у ВНЗ. Викладені результати опитування старшокласників на престижність професій та професій, які найбільш привабливі для респондентів. На підставі кількісного і якісного аналізу виокремили основні домінуючі мотиви, які впливають на вибір майбутньої професії.

Ключові слова: мотивація, професійний вибір, майбутня професія, наміри, престиж професії, домінуючі мотиви.

Постановка проблеми. Мотиви формуються в процесі індивідуального розвитку як відносини людини до навколишнього середовища. Відомо, що при виборі тієї або іншої професії людина керується цілим рядом мотивів. У сучасному суспільстві, що кожного дня змінюється, мотиви старшокласників підпадають під вплив багатьох соціально-психологічних факторів: матеріальні умови життя, нові реформи середньої та вищої освіти, індивідуально-психологічні особливості старшокласника, його здібності, комунікативні навички, якість навчально-виховного впливу школи, сім'ї та інших інститутів соціалізації. Усе це обумовлює зміни в мотиваційній системі особистості, що в свою чергу впливає на процес вибору майбутньої професії.

Метою даного дослідження було встановити зміни сучасних мотивів старшокласників, та їх вплив на вибір майбутньої професії.

Об'єктом дослідження є процес вибору майбутньої професії.

Предметом дослідження є сучасні мотиви старшокласників, які впливають на вибір професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень, присвячених проблемі мотивації вибору професії, виявляє велику різноманітність мотивів, що впливають на ефективність процесу професійного самовизначення. Поряд з економічними мотивами (гідна заробітна плата, наявність пільг) велике значення мають психологічні мотиви: самоповага, визнання з боку оточуючих членів колективу, моральне задоволення роботою. Ці види мотивів базуються на вивченні потреб людини, що призводить до появи двох глобальних теорій мотивації: змістовної і процесуальної [3, с. 89].

Відповідно до першого підходу потреби людини і є основним мотивом поведінки, а, отже, і діяльності особистості. До прихильників такого підходу можна віднести американських психологів Абрахама Маслоу, Фредеріка Герцберга і Девіда Мак Клеланда.

Основа другого підходу – процесуальні теорії. До них відносяться теорія очікувань, або модель мотивації по В. Вруму, теорія справедливості і модель Портера Лаулера.

Серед вітчизняних вчених найбільших успіхів у розробці теорії мотивації досягли Л.С. Виготський і його учні А.Н. Леонтьєв та Б.Ф. Ломов.

Ці роботи стали основою для розробки методологічного інструментарію дослідження мотива-

ції у майбутніх соціальних працівників, вивчення якої проводилося на базі філії КемГУ в місті Прокоп'євську. Була висунута наступна гіпотеза: ступінь вираженості, рівень і характер мотивації впливають на ефективність навчання, виконання професійної діяльності, сприяють або перешкоджають становленню фахівця-професіонала [1, с. 114].

Аналіз даних тих років показує значні зміни в мотиваційних факторах вступу до вузів, а також розширення спектра самих мотивів. Соціологами відзначено, що в 1961р. було виявлено 10 мотивів, а в 1994р. – вже 82 мотиву.

У шестидесяті роки, вездучим був мотив отримання професії. Слабо мотивувався індивідуальний особистісний розвиток майбутнього фахівця, бо радянська вища школа розвивалася, насамперед, як «кузня кадрів» для народного господарства. Домінуючим мотивом привабливості майбутньої, зокрема, інженерної діяльності у відповідях першокурсників 70-х років виступав інтерес до безпосередньої участі у розвитку науково-технічного прогресу (близько 50% всіх першокурсників).

У 80-і рр. високо цінувалася можливість займатися цікавою, змістовною роботою і повністю застосовувати свої здібності, а також можливість завойовувати повагу в колективі. Творчий зміст праці і хороший зарібок цінувалися менше. Можливо, це було пов'язано з тим, що отримати і реалізувати все це було досить складно.

На переломному етапі історії нашої країни на початку 90-х рр. лідируючим мотивом стало бажання просто отримати диплом про закінчення вузу: вуз не давав необхідних знань для роботи, або вони були вже застарілими. На виробництві знову доводилося вчитися.

Вже в 1994 році структура мотивів досить суттєво змінюється. Провідними стають мотиви бути високоосвіченою, культурною людиною (58%), домогтися успіху в житті (54%), зробити кар'єру (37%), мати певний соціальний статус (20%). Хоча мотив отримання професії продовжує займати досить високе місце (41%), дослідження показують падіння цього показника [2, с. 558].

З'явилися установки, породжені сучасною ситуацією: ставлення до еміграції, професійного статусу і кар'єри, до матеріального становища. Так з'явився і такий новий для нашої країни мотив, як можливість роботи за кордоном (18%). Соціологами помічено, що «студенти-гуманітарії зі своїм навчанням пов'язують в основному мотиви отримання освіти, знань, розширення

кругозору, саморозвитку. Студенти технічних спеціальностей – по перевазі отримання спеціальності і майбутні перспективи» [3, с. 274].

Існує безліч факторів, що впливають на вибір професії юнаками і дівчатами: думка батьків, однолітків і шкільного персоналу; статево-рольовий фактор; рівень розвитку інтелекту, індивідуальні здібності, а також такий важливий чинник, як інтерес до того чи іншого виду діяльності.

Серед різних психологічних феноменів, які приймаються за мотив або спонукання до діяльності, велика увага приділяється інтересу, який розглядається як вольовий імпульс, направляючий дії людини, виступає як мотив, намір, свідомо поставлена мета [1, с. 14].

У психології мотивації інтерес розглядається, як правило, у двох основних аспектах: інтерес як потреба і інтерес як відношення.

Більшість психологів пов'язують інтерес з потребою, але розуміють цей зв'язок по-різному. Одні зводять інтерес до певної форми самих різних потреб, у тому числі пізнавальних (В. Вічева, А.К. Ковальов, А.В. Петровський та ін.), Інші вважають, що інтерес – більш складне і широке явище, ніж проста потреба (Л.С. Виготський, Б.І. Додонов, В. Макдауголл). На мій погляд, інтереси виникають на основі потреб, але не зводяться до них. Потреба виражає необхідність, інтерес висловлює особисту приязнь до якоїсь діяльності. Поглиблюючись і затвердившись інтерес може стати потребою, трансформуючись в мотив при виборі професії. Наприклад, інтерес до педагогічної діяльності може стати рішачою потребою надходження в педагогічний вуз і отримання в майбутньому професії, пов'язаної з даним видом діяльності.

О. Г. Грачева у своїх дослідженнях мотивації старшокласників виявила, що вирішальним при виборі професії є матеріальні і престижні мотиви (42%). Це говорить про те, що молоді люди прагнуть до отримання професії, яка забезпечувала б їм стабільне майбутнє і при цьому була оцінена оточуючими, значущими для них людьми. Це підтверджує думку, що на вибір професії впливають думки друзів, знайомих, рідних. Найменше значення в цьому виборі мають мотиви, пов'язані з отриманням роботи (18%). Тут проявляються протиріччя, пов'язані з предметним змістом потреб. З одного боку, старшокласники хочуть добре заробляти, з іншого боку, вони не дуже хочуть прикладати великі розумові або фізичні зусилля, що пізніше може призвести до життєвої й особистісної кризи.

Незначними для вибору професії є пізнавальні, утилітарні та моральні мотиви (24%, 22%, 19% відповідно). Вибір цих мотивів обумовлений тим, що 90% випускників прагнуть вступати до вищих навчальних закладів і розуміють, що для цього потрібні велике розумове напруження і фізична робота.

Група соціальних і естетичних мотивів (12%, 8% відповідно) мають для випускників другорядне значення. Пов'язано це зі зниженням патріотизму в суспільстві в цілому, політичної інфантильності молоді у цьому віці: перед старшокласниками стоїть інша мета; майбутня професія предстает досить розпливчисто, при цьому багато хто з них вибирають, куди піти вчитися, а не конкретну спеціальність.

Таким чином, мотиваційні чинники – це рушійна сила процесу, визначає його характер або окремі його риси. У нашому дослідженні – це рушійна сила вибору професії школярами. Професію можна вибирати залежно від багатьох обставин, але корисно враховувати той факт, що, надаючи велике значення мотиву вибору як стартовою характеристикою, необхідно бачити як ретроспективу (історію) даного вибору, так і його перспективу, тобто прогнозувати можливий розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з метою даного дослідження, встановити зміни сучасних мотивів старшокласників, та їх вплив на вибір майбутньої професії, було проведено опитування старшокласників середніх освітньо-виховних закладів Запорізької області. Усього опитаних респондентів – 117 осіб.

За результатами анкетування, щодо професійних намірів учнів 11-х класів були виявлені наміри учнів: навчатися в університеті – 78%, навчатися у технікумі, ПТНЗ, коледжу – 4%, не вирішили – 18%. Вже обрали професію, якою бажали б оволодіти – 66%, обрали, але невпевнені у виборі – 28%, не обрали 6%. (Таблиця 1).

Таблиця 1

Наміри учнів	%	%	Обрали професію
Навчатися в університеті	78%	66%	Так
Навчатися у технікуму, ПТНЗ, коледжу	4%	28%	Так, але невпевнені у виборі
Не знаю	18%	6%	Не обрали

Респондентам було запропоновано обрати професію, які найбільш престижні на сьогодні за їх думкою (Таблиця 2) та професія, яка є найбільш привабливою для них. (Таблиця 3)

Таблиця 2

Програміст	30 – 54%
Лікар	15 – 27%
Підприємець	7 – 13%
Менеджер	7 – 13%
Юрист	4 – 7%
Економіст	5 – 9%
Перекладач	4 – 7%

Таблиця 3

Програміст	11 – 20%
Актор	4 – 7%
Менеджер	8 – 15%
Лікар	6 – 11%
Юрист	5 – 9%
Економіст	2 – 4%
Психолог	3 – 5%

Як ми бачимо, є невелика розбіжність між престижністю професії та вибором майбутньої професії для себе. Наприклад 54% опитаних вважають професію «Програміст» найпрестижнішою на сьогоднішній день, але менше половини (а саме 20%) проявляють бажання оволодіти цією професією.

27% респондентів вважають професію «Лікар» дуже престижною, але лише 11% хотіли би стати мед-робітниками.

3 місце у шкалі престижності опитані старшокласники віддали професії «Підприємець», але ніхто не проявив бажання ставати підприємцем по закінченню школи.

У той самий час професії, які не вважаються більш перспективними, на думку респондентів, такі, як «Менеджер» (13%) та «Юрист» (7%), викликали бажання оволодіти ними у 15% (Менеджер) та у 9% (Юрист), а це на 2% більше ніж за шкалою «Престиж».

Та остання категорія «Психолог», яку жоден респондент не відібрав у шкалі «Престиж», та 4% опитаних хотіли би обрати цю професію.

Як ми можемо спостерігати данні за шкалою «Престижність», та данні за шкалою «Приваблива для мене» розійшлися, що свідчить о том, як мотив престижності професії частково впливає на вибір майбутньої професії старшокласника.

Отриманні данні поставили перед нами головне питання: «Які мотиви спонукають старшокласників робити такий вибір?»

Для отримання відповіді на це запитання, ми провели ще одне опитування, щоб зрозуміти, від чого відштовхуються учні, коли роблять головний вибір у їх житті.

Респондентам було запропоновано відповіді на ряд питань, а саме «Чи цікавилися Ви, наскільки вона затребувана на ринку праці Запорізької області?» (Таблиця 4) та «Що вплинуло на Вашу зацікавленість саме цією професією?» (Таблиця 5)

Таблиця 4

Чи цікавилися Ви, наскільки вона затребувана на ринку праці Запорізької області?	%
Так	28%
Ні	28%
Вважаю, що маю про це уявлення	39%
Не вважаю це важливою інформацією на сьогодні	5%

Згідно з даними таблиці 4 та таблиці 5, половина опитаних перш ніж робити вибір проконсультувалася про попит тієї чи іншої професії на ринку праці, а найвищий відсоток при виборі майбутньої професії є такі мотиви «Мої інтереси та нахили» (83%), «Матеріальне забезпечення, добра заробітна плата» (39%), «Престиж професії» (33%).

Список літератури:

1. Кирилова Н. А. Ціннісні орієнтації в структурі інтегральної індивідуальності старших школярів // Зап. психології. 2000. № 4. С. 29.
2. Головаха Е. І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді. Київ, 1988. С. 15.

За загальними результатами анкетування можна зробити висновки, що 76% бажають навчатися в університеті. Найбільш престижні на сьогодні за думкою респондентів є професії: програмісти, лікарі, підприємці. 53% у 11-х класах вважають, що обрали свою майбутню професію. Найбільш привабливими для респондентів є професії: програміст, актор, менеджер, юрист, лікар. 40% знають основні вимоги до професії. На зацікавленість професією вплинули інтереси та нахили учнів в більшій мірі, матеріальне забезпечення, добра заробітна плата, престиж професії.

Таблиця 5

Що вплинуло на Вашу зацікавленість саме цією професією?	%
а) мої інтереси та нахили	15-83%
б) інтереси та нахили моїх близьких друзів	1 - 5%
в) авторитет цієї професії в очах моїх батьків	2 - 16%
г) престиж професії	6 - 33%
д) матеріальне забезпечення, добра заробітна плата	7 - 39%
е) потреба у професії на ринку праці	4 - 22%
ж) немає вибору, примушують життєві обставини	2 - 11%

Висновки з даного дослідження. Загалом можна зробити висновок, що домінуючі мотиви вибору майбутньої професії змінилися. З мотиву отримання професії у мотив займатися цікавою та змістовною роботою, і вже у 90-х роках цей мотив модифікували у мотив бути високоосвіченою, культурною людиною. Ми в змозі простежити динаміку зміни мотивів за останні десятиліття. На даному етапі людина сама визначає коло своїх інтересів і згідно з ними обирає, якою професією бажає оволодіти. Саме тому у 21 ст. молоді людиною стали керувати мотиви «Матеріальне забезпечення, добра заробітна плата» та «Престиж професії».

Для нього важливі престиж та добра заробітна плата обраної професії. Життєві обставини впливають на вибір лише у 2-11%.

Підкреслюючи підсумки можна відокремити актуальність даної теми, що спонукає до подальших дослідженнях мотивів вибору майбутньої професії.

Кондратенко В.С., Губа Н.А.

Запорожский национальный университет

ВЛИЯНИЕ МОТИВОВ НА ВЫБОР БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

Аннотация

В статье представлен научно-теоретический анализ понятий «мотивация» и «профессиональный выбор» старших школьников. Представлены полученные данные исследования изменений современных мотивов старшеклассников, и их влияние на выбор будущей профессии. Было выделено новые профессиональные намерения поступления в ВУЗ. Изложены результаты опроса старшеклассников на престижность профессий и профессий, которые более привлекательны для респондентов. На основании количественного и качественного анализа выделили основные доминирующие мотивы, которые влияют на выбор будущей профессии.

Ключевые слова: мотивация, профессиональный выбор, будущая профессия, намерения, престиж профессии, доминирующие мотивы.

Kondratenko V.S., Guba N.A.

Zaporizhzhya National University

EFFECT OF MOTIVES ON CHOOSE OF A FUTURE PROFESSION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Summary

In the article there is the scientific and theoretical analysis of the concepts of «motivation» and «professional choice» of the high school students. Research data of changes modern motifs seniors and their influence on the choice of future profession was published. It was singled out new professional intentions of entering to the university. The results of a survey of high school students in prestige occupations and professions those are most attractive to respondents. Based on quantitative and qualitative analysis we highlighted the major dominant motives that influence the choice of future profession.

Keywords: motivation, professional choice, future profession, intention, prestige, dominant motifs.